

СТИЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Володимир Староста¹, Оксана Химич²

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»¹
Мукачівський державний університет²*

Анотація:

У статті показано, що індивідуальний стиль педагогічної діяльності учителя початкових класів можна розглядати як стрижневий компонент педагогічної майстерності (системний підхід), як нестереотипну динамічну манеру (методи, засоби, прийоми, форми) його педагогічної діяльності, що спрямована на особистісне самовдосконалення й розвиток молодших школярів (особистісно-розвивальний і діяльнісний підхід). Проведено діагностику й виявлено наявність подібних і відмінних рис педагогічного стилю між його формуванням у студентів і подальшим розвитком під час професійної діяльності у вчителів початкової школи.

Ключові слова:

учитель; педагогічний стиль; початкова школа; метод спостереження; діагностика педагогічного стилю.

Анотация:

Владимир Староста, Оксана Химич. Стиль педагогической деятельности учителей начальной школы: диагностика формирования и развития.
В статье показано, что индивидуальный стиль педагогической деятельности учителя начальных классов можно рассматривать как стрижневой компонент педагогического мастерства (системный подход), как нестереотипную динамическую манеру (методы, средства, приемы, формы) его педагогической деятельности, направленной на личностное самосовершенствование и развитие младших школьников (личностно-развивающий и деятельностный подходы). Проведено диагностику и выявлено наличие одинаковых и отличительных качеств педагогического стиля между его формированием у студентов и дальнейшим развитием во время профессиональной деятельности у учителей начальной школы.

Ключевые слова:

учитель; педагогический стиль; начальная школа; метод наблюдения; диагностика педагогического стиля.

Resume:

Starosta Volodymyr, Khymych Oksana. The style of pedagogical activity of elementary school teachers: diagnostics of formation and development.

This article provides an overview of approaches to the classification of individual teacher styles on different grounds, since the formation of future teachers' own model of professional conduct in learning and teaching practice significantly improves their further training for independent educational activities. The features of the teaching style of teachers, particularly in the teaching style can distinguish several components (cognitive style; teacher approaches to teaching; solutions to teaching situations; pedagogical knowledge, abilities, skills and experience). The main features of individual style of pedagogical activity are: the choice of methods, forms and facilities of teaching and training; pedagogical communication style; temperament (individual rate of time and responsiveness to real educational situations, etc.); nature of the reactions to certain teaching situations; demeanor; choice of various types of rewards and punishments; application of psychological and educational effects on children and others. Individual style of teaching elementary school teacher can be considered as a core component of pedagogical skills (a system approach); as a not stereotypical dynamic manner (methods, tools, techniques, forms) of its educational activities aimed at self-improvement and personal development of junior pupils (personal, developmental and activity approach).

Diagnostics styles performed on the results of pedagogical observations and questionnaires for 100 university students and 64 elementary school teachers. The general trend change points practically coincides in the case of some models and interactive behaviors for students and teachers. The teaching style was determined by using the approach Ned Flanders. It is shown that most of the surveyed teachers have nondirective style of teaching (48 %). Results of the questionnaires suggest that redistribution is a mixed polar and individual styles of teaching. Polar style (emotional and improvisational, methodical and judicious) balanced in students and intermediate style of teaching is dominated by teachers.

Key words:

teacher, teaching style, elementary school, method of observation, diagnostics of teaching style.

Постановка проблеми. У сучасних умовах актуальною є проблема підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які вміють творчо працювати в різних складних ситуаціях. Особливо це важливо для педагогічної діяльності, оскільки вона відбувається в умовах постійних змін.

Зміни в педагогічній реальності, зумовлені зміною державних і регіональних пріоритетів у сфері освіти, удосконаленням педагогічних технологій, інноваціями, різномірними перетвореннями у ВНЗ, утворюють так звану «зону невизначеності діяльності» викладача. Ця зона є зовнішньою передумовою вироблення його індивідуального стилю, оскільки виникає в умовах розмаїтості цілей, а також існуванням можливості досягнення кінцевої мети

за допомогою різних дій, операцій і проміжних цілей. Таким чином, стиль формується як особливість поведінки (засіб), що дає змогу суб'єктові зменшити невизначеність у професійній діяльності і, відповідно, підвищити почуття безпеки, упевненості в професії. Виконання цих взаємозалежних і вкрай важливих для педагогічної діяльності функцій стає можливим завдяки характеристикам індивідуального стилю (С. Данилов [2]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної нами проблеми, свідчить, що різні аспекти визначення сутності й складників процесу формування індивідуального стилю педагогічної діяльності були теоретично обґрунтовані й експериментально досліджені як

вітчизняними, так і зарубіжними науковцями (М. Амінов, В. Загвязинський, І. Зимня, Т. Кузнецова, А. Маркова, С. Сисоєва, В. Сластьонін, I. Antoničová/І. Антонічова, J. Maňák/Й. Маняк, J. Mareš/І. Мареш, E. Petlák/Е. Петлак, M. Zelina/М. Зеліна, š. švec/Ш. Швеє та ін.).

Педагогічна діяльність учителя, як і будь-яка інша діяльність, характеризується певним стилем. Аналіз різноманітних вітчизняних досліджень, у яких міститься трактування поняття індивідуального стилю, дав змогу Ж. Ковалів [4] систематизувати їх за загальними концепціями. Означені підходи умовно поділено на три групи: стиль як індивідуально-своєрідна система особистості, зумовлена особливостями її нервової системи та особистісними характеристиками; стиль у межах опису людської діяльності з погляду характеристики способу її здійснення як сукупності компонентів діяльності; стиль як сукупність різних індивідуальних якостей і система способів діяльності (К. Абульханова-Славська, А. Маркова, А. Ніконова, О. Саннікова, М. Щукін).

Виокремимо деякі тлумачення, які характеризують індивідуальний стиль педагогічної діяльності (ІСПД):

- ІСПД – стійке поєднання мотиву діяльності, що визначається переважно орієнтацією вчителя на окремі сторони освітнього процесу; цілями, які виявляються в характері планування діяльності; способами її виконання; прийомами оцінки результатів діяльності (А. Маркова й А. Ніконова [5, с. 40]);
- педагогічний стиль учителя, вихователя – стрижневий компонент педагогічної майстерності; це внутрішня настанова в діяльності педагога на один з двох типів взаємодії – партнерство чи результативність (М. Амінов [1, с. 38]).
- індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя – своєрідний прояв його особистості в педагогічній діяльності через усталену систему засобів і прийомів, що утворюють особистісну систему дій (Ж. Ковалів [4]).

У науково-педагогічних джерелах Словацької Республіки натрапляємо на поняття «викладання/навчання» – діяльність учителя в процесі навчання; «учіння» – діяльність учня в процесі навчання [11, с. 19]; відповідно – «викладацький (научувальний, навчальний) стиль учителя», «стиль викладання учителя» [11, с. 83–84], а також стосовно учня – «стиль учіння (навчання)» [11, с. 126–127].

Як твердять автори праці [9, с. 37–38], поняття «викладацький стиль учителя»

тракується в широкому й у вузькому значеннях. У широкому значенні – це спосіб викладання/навчання, який використовує вчитель, тобто як він викладає/навчає; у вузькому – це система методів навчання, які використовує вчитель. Стиль викладання є комплексною особистісною характеристикою учителя.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення результатів діагностики формування педагогічного стилю майбутніх учителів початкової школи та його подальшого розвитку в процесі їх професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Н. Черепанова [7, с. 43] на основі аналізу численних наукових праць, виходячи з розуміння індивідуального стилю діяльності як родового поняття щодо індивідуального стилю педагогічної діяльності, а також урахувавши специфіку індивідуального стилю педагогічної діяльності вчителя початкової ланки, уточнює поняття «індивідуальний стиль педагогічної діяльності майбутніх учителів початкової школи». На думку дослідниці, його можна трактувати як сукупність способів і прийомів засвоєння студентами педвищів професійних знань і вмінь і реалізація їх у навчально-професійній діяльності, заснований на особистісному самовдосконаленні вчителів початкової школи.

Дослідження педагогічних стилів у сучасній науці, у контексті особистісно-орієнтованої парадигми, які особливо інтенсивно велися останніми десятиліттями, свідчать про зміщення інтересу з індивідуально-типологічних і зовнішніх детермінант педагогічної діяльності на активну особистість педагога як істинного носія індивідуального стилю. Такий погляд на індивідуальний педагогічний стиль, без сумніву, відповідає вимогам гуманістичної педагогіки, оскільки центральним питанням проблеми індивідуального стилю діяльності є не пошук підвищення її ефективності, а можливість розвитку, реалізації й актуалізації особистості педагога [3, с. 27].

Отже, поняття «індивідуальний стиль педагогічної діяльності», на нашу думку, доцільно аналізувати як багатоаспектне явище з позиції різних підходів: особистісно-розвивального (стиль як індивідуально-своєрідна система розвитку особистості вчителя); діяльнісного (стиль як визначальний компонент системи способів діяльності); особистісно-діяльнісного (стиль як інтеграція індивідуальних якостей і системи способів діяльності). Відповідно, індивідуальний стиль педагогічної діяльності учителя початкових класів (учитель/поліпредметник, класний керівник/вихователь) можна розглядати як

стрижневий компонент педагогічної майстерності (системний підхід), як не стереотипну динамічну манеру (методи, засоби, прийоми, форми) його педагогічної діяльності, спрямованої на особистісне самовдосконалення й розвиток молодших школярів (особистісно-розвивальний і діяльнісний підходи).

Підходи до класифікації стилів педагогічної діяльності. С. Данилов [2] на основі аналізу наявних концепцій (Дж. Барбер, Р. Лайкерт, К. Левін, А. Маркова, А. Ніконова та ін.) дійшов висновку, що їх автори зосереджують увагу на виявленні конкретних стилів діяльності, які можуть бути класифіковані за різними ознаками. Як правило, виділяється від двох до п'яти різних стилів. Дослідник для вивчення індивідуального стилю педагога рекомендує використовувати не типологічну, а факторну модель і пропонує такі п'ять параметрів індивідуального стилю педагога:

- фактор «Авторитаризм – Лібералізм»;
- фактор «Орієнтація на відносини – Орієнтація на завдання»;
- два фактори «Активність – Пасивність» у діяльності та «Емоційно позитивне – Емоційно негативне ставлення» до роботи, оточення, до подій, що відбуваються;
- фактор «Орієнтація на себе – Орієнтація на іншого (на інших)».

Два останні фактори С. Данилов розглядає як дві незалежні шкали оцінки стилю, що детально розкриті А. Марковою й А. Ніконовою: «Емоційність – Розважливість» і «Методичність – Імпровізаційність».

Чеські дослідники узагальнили підходи різних авторів і пропонують такі групи стилів викладання [10, с. 69–70]:

- *глобальний* (комплексний підхід до навчання як до засобу розвитку учня) й *аналітичний* (учитель як ретельний виконавець конкретних завдань навчання);
- *менеджерський/управлінський* (учитель – як керівник процесу навчання – сприймає учня як вихідний об'єкт своєї дії), *фасилітарний* (гуманістичний, особистісно-розвивальний підхід до процесу навчання) й *ліберальний*;
- *монархічний* (процес навчання схематичний, чітко визначення єдиної мети й реалізація єдиного підходу до її досягнення), *ієрархічний* (формування піраміди цілей, підходів, визначення пріоритетів, оскільки реалізувати все на практиці неможливо, діяльність учителя системна й розважлива), *анархічний* стиль (визначається множина цілей, які важко диференціювати; навчання не має ознак системності).

Отже, дослідження показує, що основними ознаками індивідуального стилю педагогічної діяльності є такі: вибір методів, форм і засобів навчання й виховання; стиль педагогічного спілкування; темперамент (індивідуальний темп діяльності, час і швидкість реакції на реальні педагогічні ситуації тощо); характер реакцій на ті чи інші педагогічні ситуації; манера поведінки; вибір тих чи інших видів заохочень і покарань; застосування засобів психолого-педагогічного впливу на дітей тощо.

Щодо найбільш поширеної класифікації стилів, то згідно з [11, с. 127] та іншими працями, виділяють такі стилі викладання/навчання (критеріальні ознаки: психологічний клімат у процесі навчання, спосіб проведення навчання, ставлення до учнів): *авторитарний* (учитель проводить заняття практично сам, без співпраці з учнями, вимагаючи від них дисципліни; домінує монологічна форма спілкування тощо); *демократичний* (характерні ознаки заняття: постійна співпраця учителя й учнів; психологічна комфортність; використання методів і форм навчання, що активізують пізнавальну діяльність учнів; домінування діалогічної форми спілкування; висока мотивація учіння тощо); *ліберальний* (або стиль потурання; характерні ознаки заняття: нерішучість і непрофесіоналізм учителя, який практично не цікавиться справами учнів; недисциплінованість учнів); *невизначений* чи *змішаний*, який має місце в діяльності деяких, як правило, молодих учителів. Залежно від навчальної ситуації вони обирають або авторитарний, або ліберальний, або демократичний стиль.

Отже, на нашу думку, кожен з наведених стилів діяльності учителя визначає характер його взаємодії з учнями, а саме – від підпорядкування (авторитарний) до партнерства (демократичний) і далі – до відсутності цілеспрямованого впливу (ліберальний). На основі викладацького стилю учителя формується його стратегія викладання (заплановані методи викладання), яка трансформується під час занять у реальне викладання вчителя й учіння школярів.

Діагностика стилю педагогічної діяльності. У процесі дослідження ми визначали: стиль викладання учителя [12, с. 67–68]; індивідуальний стиль педагогічної діяльності [5]; інтеракційний стиль учителя [8]. Діагностику стилів проводили за результатами педагогічного спостереження й анкетування, у якому взяли участь 100 студентів Мукачівського державного університету й 64 учителі початкових класів Закарпатської області.

Стиль викладання вчителя. Для його визначення використовували підхід Неда Фландерса (Ned Flanders) [12, с. 67–68], згідно з яким у діяльності вчителя виокремлюються два полярні стилі: *директивний* (на уроці переважає монолог, організована праця в класі, інструкції, критика, іронія, повчання, моралізування тощо) й *недирективний* (переважають методи навчання, що сприяють активізації діяльності учнів на уроці, розвитку творчого мислення тощо).

Для діагностики викладацького стилю вчителя використовували схему **OSTRAQ**, що містить шість компонентів [12, с. 67–68]: **O** (nula) – тиша в класі, усі працюють; **S** (speaking) – говорять учні; **T** (talking) – говорить, пояснює вчитель; **R** (rejection) – неприйняття, критика учнів; **A** (acceptation) – активізація учнів; **Q** (questions) – запитання до учнів. Зазначені компоненти визначали шляхом безпосереднього спостереження за перебігом уроку й надалі розраховували індекс директивності: $i/d=(A+Q)/(T+R)$. Спостереження за перебігом уроків у вчителів

початкових класів проводили студенти-практиканти, а надалі розраховували індекси i/d й визначали частку вчителів з відповідним стилем викладання (табл. 1).

Отже, основна частина вчителів початкових класів використовує недирективний (48%) і середньо-директивний стиль викладання (32%).

Інтеракційний стиль учителя. У педагогіці під інтеракцією розуміють взаємодію, тобто вплив людини на людину. Інтеракційний стиль є відносно стійкою особливістю вчителя, яка його досить добре характеризує [8].

У табл. 2 наведені приклади й відповідні моделі інтеракційної поведінки вчителя [8], а на рис. 1 – отримані результати за наслідками спостереження й анкетування. Загальна тенденція зміни балів у випадку окремих моделей інтеракційної поведінки для студентів і вчителів практично збігається. Можемо вказати на незначні збільшення балів у вчителів порівняно зі студентами в моделях 1-4 (переважно позитивні моделі) та їх зменшення в моделях 5-8 (переважно негативні моделі).

Таблиця 1

Частка вчителів з відповідним стилем викладання

Характеристика стилю [12, с. 68]	Індекс директивності, i/d [12, с. 68]	Частка вчителів, % (за результатами дослідження)
Найбільш директивний стиль	0-0,46	20
Середньо-директивний стиль	0,5-1,0	48
Недирективний стиль	Понад 1,0	32

Таблиця 2

Приклади та моделі інтеракційної поведінки вчителя [8]

№	Приклад інтеракційної поведінки вчителя*	Модель інтеракційної поведінки вчителя
1.	Учитель може організувати учнів на уроці й добре навчити	Організатор
2.	Якщо учні чогось не розуміють, то вчитель допомагає їм	Помічник
3.	Учитель аналізує й розуміє проблеми та недоліки учнів	Аналітик
4.	Учитель дає учням можливість висловлюватись, міркувати про справи в класі	Фасилітатор
5.	Учитель вагається (є нерішучим)	Нерішучий
6.	Щоб не робили учні в класі, учителям це не подобається	Незадоволений
7.	Учитель прискіпливий, висловлює «колючі» репліки, зауваження	Прискіпливий
8.	Учитель вимагає від учнів максимальної слухняності, дисципліни, зосередженості на уроці	Суворий

*Примітка: оцінювання за шкалою – завжди (4 бали); переважно (3 бали); по-різному (2 бали); рідко (1 бал); ніколи (0 балів).

Автори методики – А. Маркова й А. Ніконова [5]

- розглядають ІСПД як поєднання змістових і динамічних характеристик, перша з яких визначає спрямованість учителя переважно на процес або результат (рівень знань, зацікавленість учнів тощо) педагогічної діяльності, а друга вказує на гнучкість, стійкість тощо;

- зазначають [5, с. 47], що за змістовими характеристиками проміжні стилі відрізняються від полярних орієнтацією як на результати, так і на процес навчання, тобто три фази педагогічної діяльності (орієнтувальна, виконавська й контрольна) збалансовані. Полярні стилі відрізняються переважно спрямованістю або на процес

навчання (ЕІС), або на результати навчання (ММС), відповідно зменшується попередня збалансованість трьох фаз педагогічної діяльності.

Результати анкетування (табл. 3 і табл. 4) свідчать про таке:

- відбувається певний перерозподіл полярних і змішаних індивідуальних стилів педагогічної діяльності (табл. 3). Якщо в досліджуваній вибірці студентів полярні стилі збалансовані з проміжними (ЕІС+ММС=50%; ЕМС+МІС=50%), то в учителів переважають проміжні стилі (ЕІС+ММС=39%; ЕМС+МІС=61%);
- у вчителів виявлено кілька стилів, які мають досить близькі значення за відсотковим вмістом. Отже, у процесі професійної діяльності виникає необхідність володіння елементами декількох стилів і використовувати їх залежно від умов, що динамічно змінюються, на уроках у початковій школі;

- середні значення відсоткового вмісту окремих стилів студентів і вчителів мають досить близькі значення (табл. 4).

Для порівняння групи студентів і вчителів щодо розподілу їх за певними педагогічними стилями (ЕІС, ЕМС, МІС, ММС) використовували χ^2 -критерій [6, с.52]. Приймали нульову гіпотезу, згідно з якою розходження між вибірками (студенти й учителі) може зумовлюватися випадковими причинами, тобто вибірки приблизно однакові. При 95% довірчій імовірності критичне значення критерію Пірсона для числа ступенів вільності 3 ($q=4-1=3$) дорівнює 7,82. Для порівнюваних груп – $\chi^2_{емп} (9,30) > \chi^2_{0,05} (7,82)$. Таким чином, нульова гіпотеза відхиляється, достовірність різниць характеристик порівнюваних вибірок (студентів і вчителів) згідно зі статистичним критерієм χ^2 становить 95%. Якісна відмінність полягає в збільшенні частки змішаних і зменшенні частки полярних стилів у вчителів.

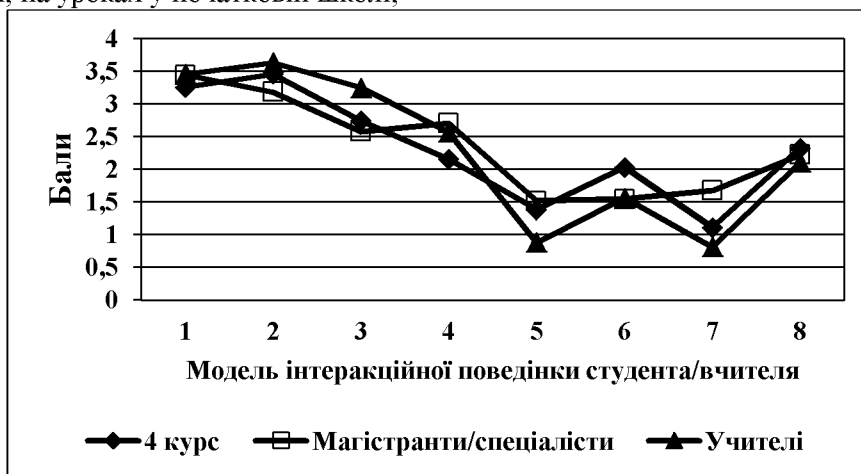

Рис. 1. Моделі інтеракційної поведінки студентів і вчителів

Таблиця 3

Кількість студентів і вчителів з певним педагогічним стилем

Вибірка/стиль	ЕІС		ЕМС		МІС		ММС	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Студенти	11	11,0	22	22,0	28	28,0	39	39,0
Учителі	7	10,9	28	43,8	11	17,2	18	28,1

Таблиця 4

Середні значення педагогічних стилів (%) у студентів і вчителів

Вибірка/стиль	ЕІС	ЕМС	МІС	ММС
Студенти	51,5	62,1	59,4	63,0
Учителі	57,0	70,7	64,3	70,0

Висновки. Отже, проведене дослідження засвідчило наявність подібних рис між формуванням педагогічного стилю в студентів і його подальшим розвитком під час професійної діяльності в учителів початкових класів (моделі інтеракційного стилю, відсотковий вміст окремих стилів). Якісна відмінність полягає в збільшенні відсотка

вчителів зі змішаними стилями (емоційно-методичний, міркувально-імпровізаційний), які спрямовані як на результати, так і на процес навчання, а також у зменшенні відсотка вчителів з полярними стилями (емоційно-імпровізаційний, міркувально-методичний). Встановлено, що основна частина вчителів

початкової школи використовує недирективні стилі викладання.

Подальші дослідження в цьому напрямі, на нашу думку, доцільно спрямувати

на вивчення чинників, які сприяють формуванню й розвитку індивідуального стилю педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Аминов Н. А. Диагностика педагогических способностей / Н. А. Аминов. – М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 80 с.
2. Данилов С. В. Структура і розвиток індивідуального стилю викладача вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / С. В. Данилов // Е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – 2010. – Вип. 3. – Режим доступу: [http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_8/\(09.05.2016\)](http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_8/(09.05.2016)).
3. Кандаурова А. В. Стиль деятельности в отечественной науке / А. В. Кандаурова // Человек и образование. – 2005. – № 2. – С. 25–27.
4. Ковалів Ж. В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ж. В. Ковалів. – Одеса, 2005. – 20 с.
5. Маркова А. К. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А. К. Маркова, А. Я. Никонова // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 40–48.
6. Новиков А. Д. Статистические методы в педагогических исследованиях (типичные случаи) / А. Д. Новиков. – М.: МЗ-Пресс, 2004. – 67 с.
7. Черепанова Н. В. Проблема становления индивидуального стиля педагогической деятельности будущих учителей начальной школы / Н. В. Черепанова // Известия Уральского федерального университета. – Серия 1: Проблемы образования, науки и культуры. – 2010. – Т. 85. – № 6-1. – С. 41–50.
8. Gavora P. Adaptacia Dotaznika interakčného štýlu učiteľa / P. Gavora, J. Mares, P. Den Brok // Pedagogická revue. – 2003. – t. 55. – № 2. – S. 126–145.
9. Maňák J. Výukové metody / J. Maňák, V. Švec. – Brno: Paido, 2003. – 219 s.
10. Škoda J. Psychodidaktika. Metody efektivního a smysluplného učení a vyučování / J. Škoda, P. Doulik. – Praga: Grada Publishing, 2011. – 208 s.
11. Turek I. Didaktika / I. Turek. – Bratislava: Iura Edition, 2010. – 598 s.
12. Zelina M. Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa / M. Zelina. – Bratislava: Iris, 2011. – 241 s.

Рецензент: Молодиченко В.В. – д. філософ. н., професор

Відомості про авторів:

Староста Володимир Іванович

starostavl@mail.ru

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

вул. Підгірна, 46, м. Ужгород,

Закарпатська обл., 88000, Україна;

Химич Оксана Іванівна

oxanach24@ukr.net

Мукачівський державний університет

вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево,

Закарпатська обл., 89600, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i16.1397>

Матеріал надійшов до редакції 12. 05. 2015 р.

Прийнято до друку 13.06.2016 р.

References

1. Aminov, N.A. (1997). *Diagnostics of pedagogical abilities*. Moscow: Institute of Applied Psychology. Voronezh: NPO "MODEK" [in Russian].
2. Danilov, S.V. (2010). Structure and development of the individual style of the teacher of higher education. *E-journal "Pedagogichna nauka: istoriya, teoriya, praktyka, tendentsiyi rozvytku"*, 3. Retrieved from: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_8/ [in Ukrainian].
3. Kandaurova, A.V. (2005). Style of activity in domestic science. *Chelovek i obrazovanie*, 2, 25-27 [in Russian].
4. Kovaliv, Zh.V. (2005). Formation of individual style of professional activity of future teachers of humanitarian disciplines: *abstract of thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04 "Theory and Methods of Professional Education"*. Odesa [in Ukrainian].
5. Markova, A.K., & Nikonova, A.Ya. (1987). Psychological characteristics of individual style of the teacher's activity. *Voprosy psikhologii*, 5, 40-48. [in Russian].
6. Novikov, A. D. (2004). Statistical methods in educational research (typical cases). Moscow: MZ-Press. [in Russian].
7. Cherepanova, N.V. (2010) The problem of formation of individual style of pedagogical activity of the future teachers of elementary school. *Izvestiya Uralskogo federalnogo universiteta*. Series 1: Problems of education, science and culture. Vol. 85, No 6-1, 41-5. [in Russian].
8. Gavora, P., Mares, J., Brok, Den P. (2003). Adaptacia Dotaznika interakčného štýlu učiteľa. *Pedagogická revue*, Vol. 55, 2, 126-145. [in Slovak].
9. Manjak, J., & Shvec, V. (2003). *Výukové metody*. Brno: Paido. [in Slovak].
10. Skoda, J., & Doulik, P. (2011). *Psychodidaktika. Metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Praga: Grada Publishing. [in Czech].
11. Turek, I. (2010). *Didaktika*. Bratislava: Iura Edition. [in Slovak].
12. Zelina, M. (2011). *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: Iris. [in Slovak].